

HEMBYGDI

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 2 Maj 1999
Årgång 28

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Ordföranden har ordet	3
Länshembygdsförbundets årsmöte 1999 i Upplands Väsby	4
Hembygdsföreningens inbetalningskort	6
Kassarapport	7
Kungens fogde på Skällnora	9
Varför heter sjön så?	16
Runstenskopia vid Eds kyrka	17
Resa i Uppland 1998 och 1834	18
Ett barndomsminne från gamla Folkets Hus	20
Korsord	22

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ansvarig utgivare: Inga Engdahl • Layout: Tryckpunkten • Tryck: Wäsby Tryckeri
Tryckt med miljövänlig färg och miljövänligt papper i 550 ex.

Ordföranden har ordet

Bästa Hembygdsvän och medlem!

I något tidigare nummer av vår tidskrift, har jag utvecklat min syn på tiden, som ett-konstant flöde, som markeras genom att nå-gonting begynner eller avslutas. Perioden mellan dessa händelser kallar vi tid, som vi kan referera till i perioder från mikrosekunder till ljusår. För min del har nu fem år förbru-kats till att vara ordförande i Upplands Väsby hembygdsförening. Det har varit en både lä-rorik och trevlig tid. Jag har upplevt kontak-ten med styrelsen såväl som medlemmarna som god, liksom med kommunen och hembygdsförbunden. Som invandrad finlän-dare har de kultursocialaförhållandena inte varit till något påtagligt hinder i Sverige, men individuella olikheter finns förvisso, kanske är det tillochmed så att en för långt driven demokratisering någon gång har förhalat beslutprocessen, då borde förvisso också beslutet vara säkert förankrat, men kan trots detta ifrågasättas ibland. Dylika förhalande kullerbyttor i logiken är tyvärr tidskrävande och fördröjer det planeraderesultatet. Tanke och handling i ett moment är alltid stimule-rande, om de leder till det förväntade re-sultatet.

Styrelsen har inte belastats i någon större utsträckning av förhalningar av resultaten på sätt som ovan beskrivs, men visst har det varit trögt ibland. Denna tröghet har sanno-lik sin orsak i att jag ej varit kapabel att de-legera arbetsuppgifterna på ett mera absolut sätt. Därmed menat att sedan beslutet väl är förankrat och taget bör alla veta vad som skall göras. I en ideell förenings verksamhet kan den situationen uppstå att man upple-

ver att styrleuppdraget i sig kan vara till-räckligt.

Troligtvis är detta en feluppfattning från min sida, för vi har dock åstadkommit en del under de fem år som gått.

I förra numret av Hembygden, redogjorde jag för min syn på hembygdsföreningens-framtida verksamhet, mot bakgrunden av det sviktande aktiva intresset som blottläggs för närvarande. Visserligen har vi en relativt tro-gen medlemsgrupp som genom sina medlem-savgifter stöder oss samt besöker våra eve-nemang, sådant är mycket glädjande och framför allt stimulerande, men detta till trots upplever vi oss som synnerligen medelmät-tiga på att kunna intressera medlemmarna tillräckligt i denna synnerligen viktiga fråga, Hembygds känsla eller Främlingskap. Det se-nare alternativet är lättsamt och kravlöst, det första ger samhörighet och gemenskap. Hembygdsföreningen måste nå ut bättre till alla Väsbybor. Häri inbegriper jag alla inne-vånare i samhället Upplands Väsby, samtliga med hemorts rätt, oberoende av nationalitet. Jag har tidigare vid något tillfälle sagt att en multinationell befolkningsgrupp som är sta-tionär ger upphov till ett multikulturellt sam-hälle vilket berikar den kulturella mångfal-den och gör den mera tolerant och mot-ståndskraftig imotsats till enfalden, vilken på sikt utarmar kulturen tills den självdör i av-saknad av stimulans.

Vad som ovan sagts tror jag på, men hur skall denna kultursyntes åstadkommas? Pre-liminärt måste kanske den starka språk-gruppsbindningen luckras upp. I varje fall så mycket att värdlandets befolkning godkän-nes som samtalspartner. Bryter man genom

det hindret kan den förtroendeacceptans skapas som leder till samhörighetskänsla. Vi har två stora helt olika grupper som bör bearbetas, de skandinaviska invandrarna där vi har en viss språkgemenskap, undantag de helt finskspråkiga som kan jämföras med våra europeiska invandrare i språkhänseende. Varför inte kontakta den Österbottiska föreningen, låta dem göra en österbottisk bygdeafton på vår hembygdsgård gratis och inbjuda våra hembygdsföreningsmedlemmar, som får lov att betala för sig vid detta första möte. Troligtvis blir den första kontakten ganska trevande. Förhoppningsvis kommer dock begreppet vi och dom att upplösas, skulle det leda till att endast begreppet vi existerar efter sammankomsten, då är segern vunnen.

En kulturepok i Upplands Väsby, med ursprung i 1600-talet är i ett avslutande skede. Eds prästgård skall genom försäljning

övergå från församlingen i privat ägo. Med åren har prästgården, trots tillsyn av boställsvårdar, förfallit så till den grad att församlingen ej ansett sig ha ekonomiska resurser att låta rusta upp den till uthyrbart skick. Gården är noterad som kulturminne hos Riksantikvarieämbetet. Jag vill gärna saluera vår ur tiden gångne komminister i Ed, Sven Odenrick, för att prästgården ännu finns som objekt, sannolikt beroende på Svens snickarglädje och blick för gamla fina miljöer. För den oinvidige kan nämnas att Sven Odenrick var vår hembygdsförenings förste ordförande, samt en av förespråkarna med kommunen att hembygdsföreningen skulle få disponera Runby Nedra som hemvist vid Pukslagargatan.

Avslutningsvis vill jag framföra mitt tack till alla i Hembygdsföreningen samt till Kultur- och fritidsnämnden liksom till Upplands Väsby kommun för angenämt samarbete under mina fem år som ordförande.

Gösta Karlsson

Tack Peter Karthe på Tryckpunkten för gott samarbete under det gångna året

Styrelsen

Stockholms läns hembygdsförbunds årsmöte 27 mars 1999 i Upplands Väsby.

(referat)

I synnerligen god tid före ovanstående datum, aviserade länsförbundet, att man diskuterat och beslutat tillfråga Upplands Väsby kommun och Hembygdsförening därstädes om årsmötet kunde förläggas till Upplands Väsby den 27 mars 1999. Styrelsen behandlade frågan i demokratisk ordning samt beslutade att vi skulle invänta kommunens svar. Viceordföranden fick uppdraget att taga reda på kommunens inställning till frågan. Det var närmast den ekonomiska delen som var intressant för oss, vad gällde lokaltillgänglighet och dito hyra samt förplägnad under en dag för årsmötesdeltagarna. Av de besked vi fick framgick att vi med tillskott av egna medel skulle kunna åtaga oss arrangemanget, detaljerna förelades styrelsen, som kunde besluta att vi skulle åtaga oss att stå som arrangerande värdar. Vi tröstade oss med att de cirka 180 mötesdeltagarna skulle innebära ett visst reklamvärde för Upplands Väsby och vår förening, även om vår med bistånd och sparsamhet förvärvade ekonomiska buffert skulle naggas i kanten.

Nästa etapp i vår planering blev att tillsätta en arbetsgrupp, som skulle ha alla trådarna i sina händer både vad gällde vår del av programmet, exklusive det stadseenliga programmet, vilket förbundet ledde.

Nu var det hög tid att försöka skapa ett program som allsidigt skulle belysa vår hemort Upplands Väsby. Vi kontaktade Leif Berglund, som varit ordförande i Kultur och fritidsnämnden, under min mest aktiva period som ordförande i hembygdsföreningen med frågan om han ville hålla ett hälsningsanförande, vid mötets öppnande som kommunens representant.

Leif höll ett mycket inspirerande och värmande tal om hembygden och hembygdsrörelsen, speciellt för dem som kommer till en ny ort, som skall ersätta den gamla nedärvada. Visserligen är inte kullarna, ängarna, stenblocken eller vattendragen desamma, men även dem kan man ta till sitt hjärta med den historiska kunskapsförmedling de kan ge. Härvidlag har hembygdsrörelsen en stor uppgift, genom att belysa sin bygdshistoria. Talaren uttryckte sin tillfredsställelse över att Stockholms läns hembygdsförbund hade förlagt sitt årsmöte just till Upplands Väsby, samt önskade oss framgång i vårt kulturbevarande ideella arbete. Undertecknad åtog sig presentationen av Upplands Väsby genom tre perioder, jordbruksepoken, industriepoken samt dagens, litet av varje, från Skanska till Marabou.

Inom jordbruket innebar den stora rationaliseringen, från att två lantarbetare kunde klara av ca 20 ha i det gamla jordbruket, lär en lantarbetare idag kunna klara av 200 ha med moderna maskiner, i årsarbete räknat. Därför var det en synnerligen lämplig tidpunkt då man grundlade Optimus, det fanns tydligen tillgänglig arbetskraft, att placera vid maskinerna eller vid grustaget vid åsen.

Efter denna enkla exposé över industriepoken gjorde jag en utvikning av en del historiska personer som haft kontakter med vissa av våra gamla gårdar och som varit endera författare eller arkitekter.

Exposén följde en rutt medsols runt det gamla samhället väster om järnvägen, börjande med Antuna med sitt moderna jordbruk. Där hade Carl Jonas Love Almqvist levat en del av sitt liv, där skrevs romanen Södnora kvarn. Edssjön tvärs ligger Bisslinge, som på den tid det begav sig innehades av Schröderhielm, en god vän till Carl Mikael Bellman, vilken ofta besökte Bisslinge, kanske främst för att han var förälskad i gårdens husmamsell, vilket resulterade i att lysning till äktenskap dem emellan delgavs i Eds kyrka. Bisslinge innehavs i dag av en i släkten Bonnier

Nu fortsätter vi färden utmed Mäljarstranden, kommer till kommunens Mäljarbad vid Kairo. Vid dess strandavsniitt levde August Strindberg någon tid, då han skrev på Röda rummet, och mellankommateringen väntade och säkert också längtade efter Harriet Bosse. Vi förflyttar oss vidare upp mot nordvästra delen av Runsahalvön. Redan en bit in på allén till Runsa ser vi de tre bläckhornslänkande tornen. Runsa ägs i dag av familjen Ankarcrona. Till Runsa hörde en gång i tiden åtta utgårdar. Av dem har Lövsta ett litterärt förflutet, ägd av en broder Klinkovström då Kajsa Varg tjänsgjorde på gården, välkänd för sitt talesätt: " man tager vad man haver ". Jan Fridegård har under kortare perioder hyrt bostad på Lövsta.

Runsa byggdes före 1615 av Jacob de la Gardie, som morgongåva till sin maka Ebba Brahe. Den nuvarande utformningen av Runsa tillskrivs dock Ebba Brahe, arkitekt var Jean de la Vallée och anses vara ett av hans främsta verk med klart hög placering bland 1600-talets arkitektur. När vi har passerat järnvägen norr om samhället, över till den östra sidan, kommer vi till pärlan bland de stora gårdarna, Stora Wäsby. Gården är sedan 1668 i släkten de Geers ägo. Gårdens arkitekter var Nicodemus Tessin d.y. John Härleman och Jean Erik Rehn. Under flera somrar bodde författarinnan Marika Stjernstedt i en annexbyggnad på Stora Wäsby. Till den östra sidans gårdar hörde också Holmens gård, som bidrog till Löwenströmska Lasarettets ekonomiska försörjning in natura. Bland östra sidans gårdar kan också nämnas, Stora och Lilla

Wilunda, Smedby, Torsåker och Eggeby. Dessa gårdar hade med största sannolikhet många lantarbetare som kom att gå över till de nyvaknade industrierna i Upplands Väsby.

Anton Tamm initierade industriepoken i Upplands Väsby 1903 då han grundlade Väsby Verkstäder med sina sex hantverkare från Skultuna. fem år senare satte Optimus igång sin tidigare produktion av primuskök och lampor. Väsby Verkstäder och Optimus hade "samproduktion". Optimus förblev den ledande industrin i kommunen, vissa röster har gjort gällande att det var Optimus som styrde kommunen. 1970 slutade man prioritera utveckling, låstillverkningen såldes till Eskilstuna, 1982 var nerläggningen ett faktum

Väsby Verkstäder hade tidigare gått upp i Svenska metallverken, som hade förlorat mycket kapital genom sitt engagemang i affären Lamko. Den stolta industriepoken hade nått sitt lågvattenmärke. 1969 började dess

bättre Marabou planera för en chokladfabrik i Upplands Väsby och är i dag en av de större arbetsgivarna för den kvinnliga arbetskraften liksom industriområdet vid bredden även kallat Infra City.

Kulturlivet i kommunen är egentligen ganska välmatat, vi har en bra musikskola, som verkar i ett av "kulturhusen" där kulturpersonligheterna Anton Tamm och Sven Lidman bott i sina personliga världar som de skapat runt sig. Vi har en konsthall som Rikardo Donoso skapat, den är kanske mer känd utomlands genom sina internationella kontakter och fina utställningar än i hembygden.

I dessa rader invävs också ett varmt tack till Upplands Väsby kommun för dess stöd och uppmuntran samt förståelse för Hembygdsföreningens kulturarbete, att låta det förgångna bilda grund samt förståelse för det nya som planeras.

Gösta Karlsson.
ordf.

Vilka byggnader är avbildade på Hembygdsföreningens inbetalningskort?

Det är meningen att det skall förefreda. Men Eds kyrka har från början visserligen inte så stor, men heller Freda kyrka fick torn på 1700-talet

- Så här ser kyrkorna inte ut idag ren var säkert okunnig och troligen så felaktigt.

ställa kyrkorna i Ed, Hammarby och Jan haft torn. Hammarby kyrka är inte alls så liten som på teckningen. men är betydligt längre.

och har heller aldrig sett ut så. Teckna också uppdragsgivarna, då resultatet blev

Ann Mari Karlsson

UPPLANDS VÄSBY
HEMBYGDSFÖRENING

BOKSLUT 1998

BALANSRÄKNING	1998-12-31	1997-12-31
TILLGÅNGAR		
Omsättningspångar		
Kontanter	887,50	7375,50
Postgiro	42295,08	60356,87
Bänkkonto i Nordbanken	5515,91	47873,20
Bänkkonto i WÅSA-Banken	76428,95	0,00
Samtingar	1,00	1,00
Trycksaker	1,00	1,00
Fordren ösktt	611,00	0,00
Summa omsättningspångar	125735,34	107897,37
SUMMA TILLGÅNGAR	125735,34	107897,37
SKULDER OCH EGET KAPITAL		
Kortfristiga skulder		
Förutbetalda ränter, med avg	26590,00	27490,00
Summa kortfristiga skulder	26590,00	27490,00
Eget kapital		
Balanserat överskott	80207,37	48418,63
Årets resultat	13937,97	3790,54
Summa eget kapital	99145,34	80207,37
SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL	125735,34	107897,37

Upplands Väsby den 22 februari 1999

Leifart Hedlund
kassör

Vår revisionsberättelse har avgivits den 10 mars 1999

RESULTATRÄKNING	1998	1997
<i>Intäkter</i>		
Medlemsavgifter	53198,00	53655,00
Föreningsarrangemang	9735,50	8283,00
Hus och samlingar	7370,00	11150,00
Försäljning trycksaker	930,00	1071,50
Kommunalt bidrag	33000,00	35000,00
Kommunalt bidrag. "Två Epoker"	0,00	1907,40
Diversa intäkter	310,00	171,00
Summa intäkter	104643,50	111217,90
<i>Kostnader</i>		
Förbunds- och föreningsavgifter	-7884,00	-6324,00
Föreningsarrangemang	-3152,50	-3483,50
Hus och samlingar	-30349,50	-27515,60
Trycksaker	-19752,00	-20728,00
Postavgifter	-10317,50	-7343,00
Hembygdsförsäkring	-1175,00	0,00
Kurser och konferenser	-5780,00	-1900,00
Diverse kostnader	-961,00	-1538,50
Kostnader "Två Epoker"	0,00	-1907,40
Väsby kultur 1998	-8761,00	0,00
Summa kostnader	-88132,50	-79720,00
RESULTAT FÖRE FINANSIELLA POSTER	16411,00	31497,90
<i>Finansiella poster</i>		
Ränte intäkter	2526,97	282,84
ÅRETS RESULTAT	18937,97	31780,54

Kungens fogde på Skällnora (1/3)

Ur Peder Jönssons gårdsräkenskaper 1552-57 (Göran Strömbeck)

Klostergodset Skällnora i Fresta socken tilldrog sig tidigt Gustav Vasas intresse. Redan 1526, i brev från Uppsala den 29 december, ger han order till Gudmund skrivare att vinnlägga sig om ett jordaskifte med abbedissan i Vadstena, "givandes henne Stångabro kvarnar och annat gods som fyllest före göra kan, för Skellenora kvarn här vid Stockholm, efter hon bättre oss för handen ligger och Stångabro kvarnar är klostret belägligare".

Kungens landbo i Skällnora fick allt mer att bestyra. År 1541 svarar han för Skällnora rättardöme inom kungens arv och eget. Dit hörde utom Skällnora gård med dess fem egna torp även strögods i fyra andra socknar: i Ed två gårdar och ett torp, i Vallentuna två gårdar och två torp, i Täby ett torp, i vardera Spånga och Bromma en gård, sammanlagt sju gårdar och nio torp.

År 1545 har ytterligare sex gods, fördelade på fyra socknar, bl.a. Danderyd och Garn, tillfallit rättardömet. Ett genom byte förvärvat frälsehemman i Skällnoras grannby Grimsta i Fresta tillkom 1546

Gregers var landbo och rättare i Skällnora rättardöme 1535, Johan (Joen) 1538-50, Johans "änka" 1551. Rättardömet upphör därefter i samband med att:

Skällnora blir kungsladugård

Kungen är på resa i Västmanland (Väsby gård vid Sala 1552 16/1 och Västerås 28/3), då han beordrar Erik Håkansson och Olov Larsson på Stockholms slott att "vara förtänkte om en förständig karl som avel uppräta kunde på Skellenora". Vid det senare tillfället är den lämpliga personen redan utsedd och kungen angelägen "att Pável Coberg skall med det första komma till Skellenora", antagligen för att övervaka hans installation på gården.

Peder Jönsson, så heter kungens fogde på Skällnora, har den 26 mars tillträtt förvaltningen (enligt egen uppgift i den första årsräkenskapen); han är av allt att döma identisk med den likabenämnde fogde som 1548-51 förestod den ena av de båda ladugårdarna vid Stockholm, "den nya".

Under sig fick förvaltaren endast bolbyn med kvarnen, men inte de fem torpen. Själv sorterade han direkt under Stockholms slott. Redan den 29 mars fick han mottaga en kreatursuppsättning från ladugårdarna vid Stockholm. 19 kor från den gamla och 21 kor, 1 tjur från den nya. Sådden av höstråg hade i förväg ombesörjts av Anders Håkansson, som var kungens landbofogde i Uppsala stift; 4 pund hade denne låtit så, och 17½ pund blev skörden i sinom tid. Själv sådde Peder Jönsson om våren 6 pund korn och fick 17 pund 1 spann igen. På hösten 1552 ökade han utsädet av råg till 9¼ pund.

Gården rustas upp och börjar producera

Att kraftåtgärder tarvades för gårdens istandsättande framgår bl.a. av kvarnens tillstånd. Av de tre par stenar som kvarnen var utrustad med kunde endast ett användas under första sommaren eller från Valborg till Mikael 1552. Därefter sattes emellertid timmermän i arbete med att bygga en ny kvarndamm och ett nytt hjul (det gamla sålades). Dessa arbetare anlätades också "för den stora ladan"; det var "en stor ny lada som stod i Orslunda (Odenslunda) uti Fresta socken" och blev därifrån "förd och uppsatt vid Skellenora gård".

Ännu efter arbetenas slutförande fanns 200 st. av "bönderne där näst omkring" levererade timmer (inventarium 29/9 1553) kvar som en beredskap för fortsatt byggnad

under nästa räkenskapsår. Till midsommar 1553 hade man i varje fall hunnit få kvarnen istandsatt för drift med tre par stenar.

Leveranserna av gårdens produkter började redan i september första året. Sex kor (gamla) fördes in till Stockholms slotts slakteri den 9 september, men Peder Jönsson fick 10 mjölkande kor och 5 halvtannatåriga kvigor från nya ladugården i utbyte den 30 september. Henrik Skreddare hette en av kungens uppköpare, "vår nådige herres köpman" som han benämndes, Nils Spetz (från hösten 1553) en annan. Det var dessa som tog hand om nedanstående leveranser av smör, skinn och hudar från Skällnora.

1552	28/9	sommaravelssmör
		2½ tunnor
		kalvskinn 10 st.
1553	29/4	vinteravelssmör
		1 tunna (vägde 4 marker
		över)
		kohudar 2 st.
		kalvskinn 10 st.
1553	30/9	sommaravelssmör
		2 tunnor (vägde 1½ lispund
		under)
		kohudar 1 st.
		kalvskinn 7 st.

För den fåravel som påbörjades på hösten 1552 utnyttjade kungen även kronoresurser, i det att häradsfogden i Sollentuna fick ställa 14 st. oklippta tackor och 35 sommarlass "skattehö" till förfogande (den 15/9), även om huvuddelen av fåren eller 60 djur, därav 10 klippta, anskaffades av hans egen landbofogde Anders Håkansson (den 20/9). Resultatet av fårskötseln visade sig följande år i leverans av 85 alnar vid gården vävd vadmal till slottsfogden Erik Håkansson (1553 28/9) och 3 lispund avelsfårostar till Harald Pedersson fetalieskrivare, vilken även tog hand om 10 st. små lammskinn (1553 20/8).

Gårdens fiskevatten

Även vid fisket lades stor vikt. Fiskevatten hade gården inte bara i Norrviken och i kvarnströmmen med dess utvidgningar Dammen och Hagbysjön utan även i Vallentunasjön i form av "notedrätt om vintern"; förmodligen var det den till Bällsta, ett av kungens gods i Vallentuna, hörande rättigheten som Peder Jönsson här fick utnyttja.

Not drog man givetvis också i Norrviken, och denna sjö betecknades dessutom i likhet med hela kvarnvattendraget som "katsevatten". I kvarnluckan hade man ålalanor. En kvartstunna "fjällfisk saltgrön" ingick i leveransen till slottsfogden den 28/9 1553; av fångsten "uti Norreviken med svepenoten" var detta endast en del, eftersom vid gården fångad och torkad braxen till ett belopp av 2½ lispund redan hade levererats till fetalieskrivaren den 20/8. Ungefär samtidigt hade man med bastmjärdar i kvarnströmmen fångat 3 lispund ål ("6 eller 7 st. göra 1 lispund", heter det i marginalen); även denna fisk fördes torkad till Harald Pedersson den 20/8 1553.

Den märkligaste fångsten 1553 var emellertid en bäver, som fångades i Norrviken med svepenoten och "levandes" sändes till Stockholms slott, varifrån Erik Håkansson skickade den vidare till Uppsala "till kongl. majestätets behov". Kanske reste man förgäves. Ett tillägg i marginalen: "Olof Pedersson köksmästare till Rävsnäs" (en annan av kungsgårdarna) ger en antydning om att köksmästaren kan ha tagit bävern med sig på en resa till kungen.

Kungens räkenskapsgranskning

Man misstar sig knappast genom antagandet att kungen i förväg inspekterade Skällnoras belägenhet och vid olika tillfällen besökte denna sin avelsgård.

Vilken sträng granskning fogden Peder Jönssons förvaltning var underkastad, ger anmärkningar till hans räkenskap vittnesbörd om. Redan redovisningens form beredde honom en bakläxa. "Ogillat sätt" står det antecknat på den första räkenskapen (perioden 26/3 1552-29/9 1553). Han fick göra om den med en annan uppställning som klarare utvisade hushållningens resultat.

I den nya räkenskapen togs direkt sikte på det anförtrodda kapitalet av utsäde, boskap och naturtillgångar och på förräntningen av detta enligt följande:

Spannmålsproduktionen

Utsädet av höstråg 1551 borde ha givit nionde kornet, men då resultatet blev mindre än hälften därav, så att utsädd spann endast gav 4 spann 1½ fjärding i utbyte, påfördes Peder Jönsson för vad som fattades i 9 spann en skuld, vilken för hela utsädet steg till 148 spann eller 1 läst 6½ pund.

Av kornsådden våren 1552 väntades åttonde kornet, och då fogden inte ens kunde redovisa tredje kornet (spannen gav endast 2 spann 3½ fjärding) blev han skyldig 247 spann korn eller 2½ läster 7 spann.

Mejerihanteringen

Inte heller kreatursskötseln gav vad den borde. Smörproduktionen, som var fastställd till ett belopp av 60 marker per ko och år, stannade för första halva räkenskapsåret (35 kor) vid en brist på 250 marker och för första hela året (29 kor) vid ett underskott på 800 marker eller tillsammans i större sorter uttryckt 3 tunnor 4½ lispund, vilken summa Peder Jönsson hade att ersätta.

Osttillverkningens misslyckande var procentuellt sett ännu större. Målet var här 6 marker fåröst per tacka (man hade 48 tackor) eller totalt 288 marker ost. Resultatet blev emellertid bara 1¼ mark per tacka, så att Peder Jönsson kom i skuld för 168 marker eller 8 lispund 8 marker.

Textilråvaror

Ull kunde fogden redovisa till något mer än hälften av den mängd som avkrävdes honom; det var 74 marker som fattades första hösten (för lika många får) och 57½ mark (för 83 får) den andra. Två marker ull borde varje får ha gett. Även lin till 4 och hampa till 8 lispund fördes på hans skuldkonto för felande årsväxt.

Fiskefångster

Fiskevattnens rikedomar ansågs mycket dåligt utnyttjade. Produktionen av fjällfisk borde ha kunnat drivas upp till sex tunnor, där den i verkligheten hade stannat vid en fjärding; och där räkenskapen redovisar ett resultat av 5½ lispund torrfisk, bestående av ål ur strömmen och braxen ur Norrviken, anmärkes det helt kort i marginalen, att här "fattas 1 skeppund". Fångstens obetydlighet tecknas dessutom "Till minnes" i räkenskapens slut, där det kraftigt betonas, att "så litet" "härefter pro anno 54 intet bestås kan" utan måste fiskena bättre aktas "vart för sig till mera fånge".

Kreatursaveln

Inte heller kreatursstammens förökning med 35 kalvar och 40 lamm bedömdes som fullt tillräcklig utan som 4 kalvar och 8 lamm för liten. Dessutom borde fogden ha kunnat få ut ytterligare 10 sommarlass hö av gårdens äng. Vårst var emellertid att ett alltför stort antal kreatur hade dött - eller "störtt" som termen lydde -, inte mindre än 5 kor, 30 kalvar, 23 tackor och 8 lamm. "Störtningen är flux för stor, det härefter bättre och granneligen aktas skall," heter det i en skarp varning till Peder Jönsson. I annat fall skall han själv få betala förlusten.

Inget "högt inventarium" skulle tillåtas bli kvar vid gården vid nästa räkenskapsårs utgång (Mikael 1554), utan spannmålen skulle säljas för penningar och smör, ost, hudar och skinn allt levereras till Stockholm.

Det är "vår nådige herres" egen röst man här tycker sig höra.

Gårdens byggnader

Kungsladugården låg vid kvarnen där allmänna vägen korsade strömmen. En anläggning av den uppländska bondgårdens typ är vad man kan förutsätta.

"Stora stugan" var benämningen på den förnämsta byggnaden i mangården, "nattstugan" kallades en annan. Upprustningen gällde emellertid i första rummet fågårdens. Efter uppsättandet av den stora ladan från Odenslunda följde, under andra räkenskapsåret, uppförandet av ett helt nytt fähus vartill timmer fanns i reserv.

En del av de 200 stockarna användes dock till fortsatta arbeten på kvarndammen. Samma år murades tre nya ugnar, en i pörtet, en i bagarstugan, en i nattstugan, till vilka Erik Håkansson levererades 1 100 murtegel och 11 tunnor kalk. Nytt "spjäll med form" hade stora stugan fått redan första året. Takens näverbeklädnad (under grästorven) började förnyas 1556-57, då 140 st. näver gick åt att täcka "förstugutaket och stora stugun"; eljest var det inte mindre än 1.400 nävrar som gårdens drängar repade det året. "Till perment uti fönster" (i stället för glas) bereddes fyra kalvskinn 1553-54 och ett 1536-57.

Även kvarnbyggnaden undergick reparationen, 1554-55. Till "en spis uti kvarnen" och "en kvarnskorsten" åtgick 300 st. murtegel och 4 tunnor kalk, byggämnen som fanns i förråd sedan föregående räkenskapsår. På skorstenen utfördes samtidigt smidesarbeten, till vilka smeden i två omgångar utfick sammanlagt 3 lispund stångjärn. Ett år slog kvarnhjulet ihjäl en "årgammal galt", ett av de gårdens svin som uppföddes med avfall från kvarndriften.

Arbetsstyrkan

Timmermän och hantverkare

Tillfälligt anlitate arbetare kunde få sin lön betald med penningar, eljest var rågen betalningsmedlet. Sålunda avlönades första räkenskapsåret timmermän med 3 marker i örtungsmynt men också in natura med 4½ spann rågsäd (spannen därvid värd 8 öre). Året 1553-54, då särskilt tillkallade hantverkare åter arbetade på gården, utbetalades:

i laggar- och mjärdebindarlön	
.....	1½ spann råg
i murmästarlön.....	5 spann råg
i smedlön.....	1½ spann råg

Året 1556-57 däremot hade man så god tillgång på kontanter, att skomakaren som gjorde skor av 8 hudar fick 5 marker 2 öre 12 penningar för sitt arbete och en skinnare som gjorde två skinnfällar 1 mark (eller 8 öre).

Säsommässiga förstärkningar av arbetsstyrkan ombesörjdes årligen av någon bland kungens landbofogdar (Anders Håkansson, Jon Skrivare). Sålunda levererades under vår-, sommar- och höstmånaderna:

År 1552 och -53...	468	dagsverken
År 1554.....	266	"
År 1555.....	203	"
År 1556.....	249	"
År 1557.....	495	"

vilka huvudsakligen utnyttjades "till att så, plöja, gärda, grava diken, skära och slå" samt "köra hö och korn uti hus" (räkenskapen 1553). År 1557 då antalet dagsverken var särskilt stort, bl.a. på grund av kvarnarbeten, exemplifieras även med svedjeland och Mällösahagen samt gödsling och dyngaeåkning.

Gårdsfolket

Den ordinarie arbetsstyrkan (fogden och arbetsledarna inräknade) varierade mellan 18 och 24 personer och var störst 1554-55 med 15 män och 9 kvinnor.

Fogden hade sitt eget signet som han satte under sina kvittenser. Hans närmaste

man åren 1552-55 var Hans skrivare som behärskade det från unionstiden nedärvda danska skriftspråket, böjer de lärda orden rätt enligt den latinska grammatiken och sätter punkt för sina räkenskaper med latinets "finis" eller grekiskans ..... , "slut". Näst efter honom i "Mantalet" 1554 kommer Jon Hemmingsson (1555 ersatt av Michel Seffridsson), mjölnaren, som till sin hjälp har Jöns Mattsson kvarnadräng; och främst på kvinnsidan står hustru Bereta (Brita) fatburs-hustru och Karin Persdotter mjölkedeja.1)

1) I ett brev ironiserar kungen över otjänliga personers användning i arkliet för inventering av vapen, krut och kulor, "likasom man ville sätta mjölkedejorna på Häringe och Skellenora att rannsaka uti apoteket, om där gode kryddor och specier till städes äre". (Uppsala 18 nov. 1558).

De övriga i Mantalet 1554 var

De sex drängarna

Michel Påvalsson, Mårten Olsson smed, Olov Tomesson, Påval Eskilsson, Siffred Tomesson. En liten vallgängedräng

De sju pigorna

Bereta Michelsdotter, Mereta Hansdotter, Bereta Andersdotter, Elin Bengtsdotter, Gertrud Clemetsdotter, Bereta Henriksdotter, Karin Persdotter.

I Mantalet 1555 har drängarnas antal stigit till elva; där är sju namn nya och två gamla har försvunnit. Både Karin Persdotter mjölkedeja och hennes namne pigan är med i Mantalet 1557, men eljest är de nya namnen många såväl bland drängarna som bland pigorna, t.ex. Doredii Bertilsdotter, Doredii Jakobsdotter och Finska Karin.

Varje år fick drängarna ett halvt kalvskinn till handskar. Året 1556-57 skedde dessutom en allmän utdelning av skor (89 par), vadmal (149 alnar) och lärft (196 alnar) på så sätt att sex karlar fick vardera 5 par skor,

13 alnar vadmal och 16 alnar lärft, de övriga mindre.

Kosthållet

Gårdens proviantförsörjning styrdes helt från Stockholm. På slottet fick Peder Jönsson avhämta det mesta av vad han behövde för gårdsfolkets utspisning, i synnerhet de nedsaltade varorna som dominerade kosten. Gårdens egna produkter skulle i princip inlevereras till Stockholm. Till och med sitt konsumtionssmör mottog gården, fastän själv storproducent därav, ur slottsfogdens förråd; brödbakets och matredningen behov av mjöl kunde man däremot tillgodogöra sig direkt ur gårdens avel.

Under de första 18 månaderna förtärdes på Skällnora:

salt nötkött	11 nötsfall	och
1 ¼ kvartstunna		
salt fläsk	24 lispund	12 marker
salt fisk	6½ tunna	
salta ärter	1 kvartstunna	
nersaltad kål ("syltkål")	6 tunnor	
torkad fisk, finska gäddor	68½ lispund	
torkad fisk, krampsill	16 knippen	

I denna lista var det endast syltkålen som härrörde från gårdens egen produktion, allt det övriga hade lämnats ut av Erik Håkanson på Stockholms slott, bl.a. hela slaktdjurskroppar ("nötsfall"). Salfisken bestod av strömming (11¾ tunna), torsk (3¾ tunna) och ål (1 tunna).

Denna typ behöll kosthållet under de följande åren. Lax ingick ett år i den salta fisken. Kål, huvudkål och rovor fanns som inventarium vid gården hösten 1555.

Ölbrygd och brödbak

Sitt öl beredde gården själv. Förbrukningen var fram till Mikael 1553 260 tunnor eller 24.960 stop, d.v.s. 18 personer drack tillsammans upp 3 1/3 tunna i veckan och var och en i medeltal 2½ stop om da-

gen. Svenölet, det bättre ölet, innehöll enligt första räkenskapen per tunna öl 1 spann malt och 2½ marker humle, medan spisölet gjordes på hälften så mycket malt och endast 2/3 marker humle. Det enklare ölet tillverkades också i betydligt större mängder: 288 tunnor spisöl mot 32 tunnor svenöl enligt Peder Jönssons redovisning hösten 1553.

Av de båda brödsorterna var svenbrödet framställt av oblandat oskrätt rågmjöl, men spisbrödet av bjuuggmjöl till två tredjedelar och av rågmjöl till en tredjedel. Förbrukningens tyngdpunkt låg även här på den enklare sorten, spisbröd, varav 1552-53 (under 18 månader) förtärdes 131 och 1556-57 (under 12 månader) 224 tunnor, medan åtgången av svenbröd under den förra perioden var 50 och under den senare 26 tunnor. Rent sällsynt var vetekakan, helgdagsbrödet, som i veckokostregistret för 1556-57 endast förekommer i 25 av de 52 veckorna, vanligen i en ranson om en eller två kakor för hela matlaget, högre antal (upp till 4) endast sex gånger.

Matredningens behov

Den årliga tilldelningen av mjöl till matredningen följde schemat: rågmjöl 16 spann, bjuuggmjöl 4 spann, vetemjöl 2 spann. Det var bl.a. "till gröt" (nämnt flera gånger) eller välling som mjölet kom till användning i köket. Mängder av råg- och bjuuggmjöl rördes eljest ned i "kalvedryck" och "kodryck", ett år så mycket som 10 spann, ett annat 5½.

Äggproduktionen

Sällsyntas i kosten var äggen, men så hade gården år 1554 endast 4 tuppar och 5 hönor. En leverans av 110 ägg kom visserligen in från Jöns Haraldsson, häradsfogden i Solentuna, men av dessa förtärdes endast tio på gården, resten avlämnades på Stockholms slott den 28 september 1554. Fastän aveln de följande åren ökades, så att man hösten

1555 hade 3 gamla, 2 unga tuppar och 6 gamla, 7 unga hönor, på hösten 1557 upp till 20 värphöns, avlevererades hela äggproduktionen till Stockholm. Det var 70 ägg slottet fick mottaga vid Mikael 1555, samma tid 1557, då 62 redovisades som liggande "under hönor", ett så stort antal som 119.

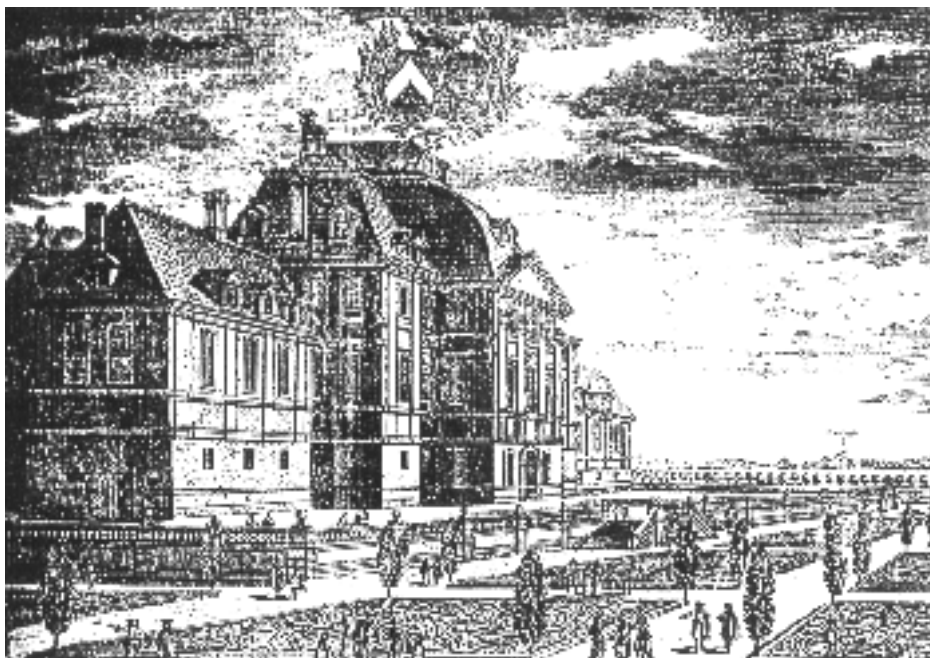
Lyse och eldning

Talg till gårdens "spiseljus" mottog Peder Jönsson årligen från de andra fogdarna, till dess att han själv år 1556 - efter stor-slakt på gården - kunde leverera ett helt skeppund (400 marker) till Stockholms slott, samtidigt som han av den kvarblivna resten om 325 marker talg använde 263 till stöpande av ljus för gårdens eget behov. Det gick åt 3-6 marker talgljus i veckan enligt veckokostregistret 1556-57.

Det var gårdens egna drängar som arbetade med lagerhållningen av bränsle. De första 18 månaderna "tillhöggs" 40 famnar ved som var orörda hösten 1553. Nästa år höggs ytterligare 24 famnar och förbrändes 40, tredje året 16 famnar och förbrändes 24 och så vidare.

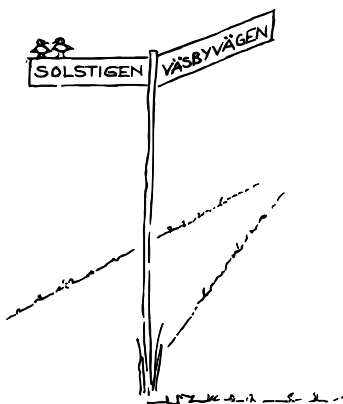
Skällnorahalvön och kvarnvattendraget mellan Dammsjön och Kvarnviken enl. L.Hoffsteds geometrisk karta 1699

Skällnora enligt Dahlberghs Suecia antiqua et hodierna. Palatset uppfördes 1663-68 av fältmarskalken och riksrådet baron Per Sparre (död 1669), make till Claes Christersson Horn den yngres dotter Sigrid Horn af Åminne. Det beskrivs 1682 som "ett stenhus (material gotlandsandsten och ölandskalksten) med dubbla flyglar på vardera sidan med 2½ aln tjock mur", byggt över "fem sköna välyda källrar". I första våningen fanns 10 rum och "en stor sal", i andra våningen likaledes 10 rum och "en stor vacker sal", i tredje våningen 9 rum. Taktäckningen var spån och skorstenarna var klädda med kopparplåt. Till anläggningen hörde en påkostad park med terrasseringar och spegeldammar. Allt var emellertid förfallet när 1700-talet ingick. Det stora stenhuset hade då stått obebott i många år och närmade sig ruinstadiet. Ruinens öde blev till sist att rivs och säljas till en uppköpare av byggmaterial, vilket skedde 1718 i februari medan vinterföret varade.

fortsätter i nästa nummer

Varför heter sjön så?

En del sjönamn hör till fornspråket och kan därför vara särskilt svåra att tolka eftersom många ord är utdöda.

MÄLAREN. Namnet har diskuterats av flera forskare, som lagt fram mer eller mindre sannolika tolkningsförslag. Enligt en mycket tilltalande uppfattning är namnet bildat till ett ord som svarar mot det svenska dialektordet mal "grovt grus och småsten vid havs- eller sjöstrand". Namnet skulle i så fall betyda "sjön där det finns (mycket) mal". Det ursprungliga namnet Mälir har senare ombildats till Mälaren. Olika delar av Mälaren har olika namn. Vår del av Mälaren hör till Skarven, som fått sitt namn av sin steniga botten. Grundordet är besläktat med skorpa eller skarp (ofruktbar) och avser enligt det stora arbetet om våra sjönamn (Elof Hellqvist) "stenig berggrund".

NORRVIKEN. Norr uttrycker förhållandet till Edsviken. De sjöfarande som kom söderifrån och drog båten över edet vid Skälby-hammaren i Sollentuna kom då till den norra viken av Norrviken.

FJÄTUREN. Fjätter är ett gammalt ord för fotboja till kreatur eller anordning för slädmedar. De gjordes av trä och med en vild gissning kan vi tro att här var en bra virkestäkt.

EDSSJÖN. Ett smalt landområde mellan två vatten kallas ed. Där var man förr tvungen att dra båtarna över land. Här gäller det näset mellan Edssjön och Mälarviken vid Harva. Vattenståndet var förr betydligt högre, varför näset var smalare. Detta ed var av stor betydelse eftersom en farled gick fram här under järnåldern. Edssjön är helt enkelt "sjön med edet".

OXUNDEN. Namnet är inte belagt i litterära källor, men enligt E. Hellqvist har Oxundasjön antagligen en gång hetat så. Förleden är ordet ox, efterleden ordet und "vatten, sjö". På samma sätt är bildat Åsunden i Östergötland och åtskilliga andra. Unden förekommer också osammansatt som sjönamn. Ordet ox finns i sjönamnet Valloxen i Knivsta.

FYSINGEN. Här har vi ett dialektalt ord, norskt eller isländskt "fus" eller fos, som betyder ivrig, ilande. Fysingen är en slättsjö, men har dock inte alltid varit så grund som nu. Man har sänkt vattennivån i flera omgångar, ca 1,5 m sammanlagt. Beträffande namnet kanske sjön hade den egenskapen att även vid svag vind bli gropig eller krusig eftersom ingen skyddande skog fanns omkring. Hur är det kanske den fortfarande kan bli ivrig och ilande? I Norge finns en fjord med det fornnorska namnet Fjosangr.

Källor: Ortnamnsarkivet i Uppsala, E. Hellqvist: Studier över de svenska sjönamnen, Birgit Falck Kjällkvist: Ortnamn längs E4:an, Karin Calissendorff: Ortnamn i Uppland

Inga Engdahl

Runstenskopian vid Eds kyrka

I stigluckan vid Eds kyrka finns en runstenskopia. Originalen till runstenen var inmurat till höger om stigluckan i bogårdsmuren. Stenen ristades under senare delen av 1000-talet av ÖPIR, en av de främsta runristarna. Texten på stenen lyder: Torsten lät göra minnesmärket efter Sven sin fader och efter Tore sin broder - de voro ut till Grekland - och efter Ingetora sin moder. Öpir ristade

År 1687 gjorde det engelska sändebudet i Stockholm, John Robinson, på konung Wilhelms vägnar en framställning till Kungl. Majt om att få utföra två runstenar till England. Kung Karl XI beviljade denna önskan och sändebudet valde en runsten från Ed och en från Simtuna. Dessa runstenar finns nu i Ashmolean Museum i Oxford.

I början av 1960-talet väcktes tanken om att få en kopia av runstenen i Oxford. Förslaget att låta göra en kopia av runstenen togs upp av Hembygdsföreningen och av redaktör Olle Lorin vid Upplands Väsby Nytt. Efter en omfattande brevväxling och genom tillmötesgående från museet i Oxford utfördes där en formtagning av ristningen. Gjutningen i konststen utfördes därefter hos Videlius Gipsbildhuggeri i Stockholm.

Eds kyrka. Efter träsnitt i Peringskiölds Vita Theoderici.

Projektet kostade givetvis en hel del - bortåt 3000 kr. Bidrag kom från Hembygdsföreningen, andra föreningar samt industrier och privatpersoner. Bl a bekostade Wallenius-rederierna genom Edsbon Harry Lager frakten av gjutformen ända från Harwich i England till Stockholm.

Ann Mari Karlsson

Känner
du
VÄSBY?

Svaret är Edsby gård/Edsby slott

Ett enda svar har inkommit - från Helena Hallberg, som har en bok att vänta.

Denna byggnad revs omkring 1914 och nytt hus uppfördes några år senare.

Resa i Uppland 1998 och 1834

Vid ett besök i Uppsala hittade jag på det förträffliga och alldeles lagom stora Upplandsmuseet en liten skrift, *Resa i Uppland 1834* - ur Julius Löbes resedagbok, ett särtryck ur årsboken *Uppland 1972*.

Ett utdrag ur denna resedagbok beskriver hur det 1834 kunde gå till att fara mellan Stockholm och Uppsala. Bakgrunden är denna:

I början av 1830-talet planerade två tyska språkforskare, Hans Conon Gabelentz från Poschwitz och Julius Löbe från Altenburg, att gemensamt ge ut en fullständig upplaga av biskop Wulfilas (o. 310-83) översättning av Bibeln till gotiska språket. För att kunna göra detta var det nödvändigt för dem att studera den s.k. silverbibeln, *Codex argenteus*, i Uppsala universitetsbibliotek.

Julius Löbe (1805-1900) blev den som företog studiereresan till Uppsala. Han startade från Altenburg den 4 juli 1834 och återkom den 20 augusti samma år. Under hela resan gjorde Löbe nppgranna dagboksanteckningar. Dessa anteckningar blev en reseberättelse, som ger oss en intressant skildring av en forskares strapatsrika färd genom Sverige. De ger oss också många värdefulla miljöskildringar och notiser ur det svenska folklivet på 1830-talet.

Ett stort avsnitt av Löbes reseberättelse berör Uppland och framför allt Uppsala, där flera dagar ägnades åt studium av silverbibeln.

Avsnittet om Uppland börjar söndagen den 20 juli då Löbe for från Fittja i Södermanland till Stockholm och beskriver vidare vilka strapatsen en dåtida resenär kunde få genomlida, inte minst i Rotebro.

Idag kan vi vid Gamla Apoteket se tre vägar gå parallellt med varandra - gamla landsvägen, gamla E4 och nya E4, och därmed kan vi välja vilken väg vi vill använda att åka på. Sä-

dana valmöjligheter hade inte Löbe - han fick ta den väg som stod till buds.

Detta är hans skildring av resan:

Efter ett kort uppehåll reste jag vidare och kom till nämnda *Fittja*, sista stationen före Stockholm. Jag fick meddetsamma tag i en kärra, men måste, som brukligt var i huvudstadens omgivning, betala dubbel avgift för den. Jag hade föreställt mig ett någorlunda drägligt ekipage, men hur förskräckt blev jag icke, när det, inte bara åter kom ett åkdon av den vanliga sorten, utan när även min kusk nu, på en söndag, på en färd till Kgl. Huvudstaden hade på sig en rock där ena ärmen saknades, och i vars ställe omkring armen hängde en trasa. Nå det kunde inte hjälpas, jag svängde mig med dödsförakt upp på detta åkdon, likt en grekisk hjälte, som bestiger sin stridsvagn och ilade mot staden. Jag mötte många söndagsfina människor i blänkande karosser och kabrioletter, men bevärdigade dem inte med en blick och låtsades inför dessa aritippiska världsmänniskor vara en cyniker. Sålunda anlände jag med stoisk sinnesro, nu äntligen till den berömdaste av alla svenska städer. Vid stadsporten visiterades mitt bagage ännu en gång, och jag hoppades att postskjutsstationen åtminstone skulle vara i förstaden. Men jag måste med min trasiga kusk, åka genom hela staden tills vi äntligen kom fram till den plats där kuskar hyras. Jag stannade inte länge, det fanns ingenting att äta här, bara en gång drack jag öl med en fadd smak och åkte sedan i mitt med dyra pengar betalda och övermåttan illa gående åkdon ut ur staden. Vitselsen i denna stad hade legat som en tyngd över mig; inte skammen över att komma i all denna ståt var det, på detta sätt anländer kanske alla de främlingar vilka gör en sådan resa på egen hand, utan det var den tryck-

ande känsla, som kommer över mig i varje storstad, där man inte finner vare sig ärlighet, sanning eller oegennyttia. Det erbarmliga åkdonet bringade mig till *Rotebro*, där det finns ett vackert värdshus. Här gjorde jag en tråkig upptäckt: då åkdonen i närheten av huvudstaden är dyrare håller hållkarlarna naturligtvis skjutsbönderna tillbaka endast för att alltid ha ett åkdon dit i beredskap och dra fördel av detta. Jag blev tvungen att vänta mellan $\frac{1}{2}3$ och $\frac{1}{2}7$. Överhuvudtaget var hållkarlen, som talade någon tyska, en högst bedräglig människa, han tvingade av mig ytterligare betalning för det stolta (?) Stockholmsåkdonet och hade en falsk klocka (vilket är av betydelse). Slutligen gick färden vidare till Märsta, tillsammans med en prat-sam skjutsbonde; på vägen köpte jag den där lilla korgen med smultron av en vänlig och hövlig flicka. Överhuvudtaget kan man säga, att just barnen här är mycket hövliga. Man kan se vilken glädje det bereder dem att ställa upp sig framför en främling och antingen ta av sig hatten, eller niga för honom. Vidare märkte jag att svenskarna är mycket nyfikna, särskilt när man har en bok eller en karta; de måste titta i den, naturligtvis utan att förstå vad som står där; även när man skriver in sig i postboken ställer de sig omkring främlingen. Jag har hos dem inte funnit någon större trängtan efter att vara tjänstaktiga och förekommande, tvärtom är de tröga och likgiltiga; på sin höjd om man retar deras girighet kan man få något av dem. Jag har inte sett dem röka tobak, däremot tuggar och snusar de sådan, och en liten kuskpojke hade till och med en dosa med sig; i städerna ser man folk röka, och ibland gör även gästgivarerna det. Det var redan tämligen sent när jag kom till Märsta, men jag beslöt mig för att resa vidare, dels för att vara närmare Uppsala och meddetsamma tidigt nästa mprgopn kunna anlända dit, dels även därför att värdshuset var fruktansvärt dåligt och värdinnan mycket smutsig. Vägen till Alsike var förbunden med många farligheter, ty hästen sprang som en mus i en fälla fram och tillbaka på

vägen och varje ögonblick kunde man frukta att vagnen skulle störta ner i diket. Fruktan för att stjalpa avlägsnade all trötthet. Det var nära midnatt när vi kom till Alsike; värdshuset var odugligt; jag orkade emellertid inte åka vidare, utan föll omkull på den obäddade sängen och sov - illa.

21 juli, måndag

Utän att ha druckit kaffe, vilket jag hade beställt, men inte fått, satte jag mig i vagnen med en i många avseenden angenäm känsla; ty det var för någon tid framöver sista gången jag skulle bli rådräkad på detta erbarmerliga vis; det var den yttersta punkt till vilken jag skulle avlägsna mig från mitt fäderneland; det var slutligen den ort där jag någon tid skulle kunna finna ro och arbeta något. Med dessa tankar for jag genom de långa timmervägar vilka kanske ingenstans i hela riket är bättre och rakare och längs vilka sälgrän är planterade (ty bara dessa trån påträffar man i alléer här) (och i närheten av Uppsala lindar); slutligen blickade i slutet av den raka skogsvägen en röd byggnad emot mig, det var Uppsala slott. Omkring kl. 2 drog jag in i det ärevördiga biskopssätet och fick logi hos gästgivaren, där jag först fick en liten kammarare åt bakgården, men senare en bättre åt gatan."

Julius Löbe stannade i Uppsala till den 2 augusti, då han vis av skadan, gjorde återresan mellan Uppsala och Stockholm med båt, vilket i någon mån förbättrade hans intryck av Uppland. Han fann resan intressant och båtpriset lägre än i Tyskland.

Själv tog jag motorvägen tillbaka från Uppsala. En sådan resa är inte förbunden med så många intryck men den går ovedersägligen bra mycket snabbare än Löbes resa 1834.

Inga Lisa Gustafsson

*Hans Georg von der Gabelentz, 1840-1893
Språkvetenskapsman*

Ett barndomsminne från Väsby gamla Folkets Hus

Det hände vid ett tillfälle när vi gästade mina farföräldrar som bodde i Haga intill Klockåsen vid Hammarby kyrka. Året var 1938 och dagen en kall och snörik vinter-söndag.

Mina kusiner och jag hade fått föräldrarnas tillstånd att gå till Väsby Folkets Hus biograf vid Kullavägen, där man gav en matinéföreställning. Filmen var ett danskt lustspel med det kända komikerparet "Fyrtornet och Släpvagnen" som huvudaktörer.

Vi ungar som var i 10-11-årsåldern gick med varsin 50-öring på fickan förväntansfulla iväg de tre kilometrarna till Folkets Hus. 50-öringen skulle räcka till entrébiljett och godis. Vi kände oss rika.

När vi väl kommit på plats och föreställningen kommit igång, tyckte vi att den var rolig och levde på barns vis med i alla de upptåg som de båda komikerna visade upp på vita duken.

Så småningom spred sig dock en odör av för mig okänt slag i salongen. Jag hade aldrig tidigare känt en sådan vedervärdig lukt i mitt 10-åriga liv. Det gick så långt att den otäcka lukten helt tog överhand över mitt intresse för filmen och dess båda lustigkurrar. - När så föreställningen äntligen var slut och vi reste oss ur bänkarna för att gå ut, kändes detta rentav som en befrielse. När vi kommit ut i den friska vinterluften, så var den hemska odören som bortbläst. Vi anträdde återtåget till Haga och det väntande middagsbordet. Senare på kvällen för

vår familj med den s.k. "Långhundrabussen" hem till staden och dagen därpå var det åter dags för mig att gå till skolan.

Någon månad senare kom ett par av mina kamrater i staden och frågade om jag ville "köra med" dem på bio. De tänkte gå och se en matinéfilm som gick på biografen Roxy på S:t Eriks-gatan. "Va' e're för film?" undrade jag. "Jag tror den e' helkul", sa' "Limpan", den ene av grabbarna som egentligen hette Lennart i prästbetyget. "De' e' en film med Fyrtornet och Släpvagnen å' dom brukar ju vara kul". - "Fyrtornet och Släpvagnen", sa' jag. "Ere' dom som e' med på filmen så vill jag absolut inte gå å' se den." - "Varför de' då?" frågade killarna. - "Näej, dom båda fick jag nog av förra gången jag såg dom. De' va' ju så jag höll på å' spy", påstod jag med indignation. - "Tål du inte å' se dom? Dom e' väl inge' läskiga", sa' "Ägget", den andre av killarna. - "Nej jag vill inte se dom en gång till," sa' jag. "Ja men då måste det väl vara nå't riktigt ruskigt, spöken eller sån't som gör att du inte vill se dom," sa' "Limpan". - "De' e' helt enkelt för att jag tycker att dom där gubbarna LUK-TAR SÅ ILLA", sa' jag med övertygelse. - När jag angivit orsaken till min negativa uppfattning som "Fyrtornet och Släpvagnen", så gav killarna upp ett gapflabb och ville inte tro mig.

Jag berättade då för dem om min upplevelse av de båda komikerna i samband med föreställningen i Väsby Folkets Hus en månad tidigare. Jag beskrev med inlevelse vilken avskyvärd odör de båda gubbarna spred i hela loka-

len den gången. När jag dragit min historia, såg jag att killarna började vackla i sin uppfattning om "Fyrtornet och Släpvagnen". De beslöt sig dock för att gå och se filmen på Roxy och samtidigt kontrollera mina påståenden om huvudrollsinnehavarnas hemska odör. - Jag var ståndaktig och följde inte med dem, utan gick på vår hemmabiograf Tranan, där man gav en Westernfilm med dåtidens cowboyhjälte Tom Mix. Den filmen var i alla fall helt luktfri och dessutom spännande.

Beträffande min luktupplevelse under den där söndagsmatinén i Väsby Folkets Hus, kunde jag ju inte då veta att jag råkat sitta bredvid en person som ätit vitlök. Denna

nyttiga grönsak hade jag vid den tidpunkten som liten grabb knappast hört talas om och än mindre smakat. - Det dröjde flera år innan jag åter mötte den där hemska odören. Den gången fick jag emellertid en förklaring om varför det osade så illa. När jag då tänkte tillbaka på "Fyr och Släp" och vad jag trott om dem, log jag invärtes.

Om sanningen skall fram, så har jag aldrig återsett de båda glada danska komikerna på filmduken sedan den där gången i februari 1938 i Väsby gamla Folkets Hus. Vitlök är däremot en grönsak som jag med åren lärt mig uppskatta.

Lars Erik Jansson

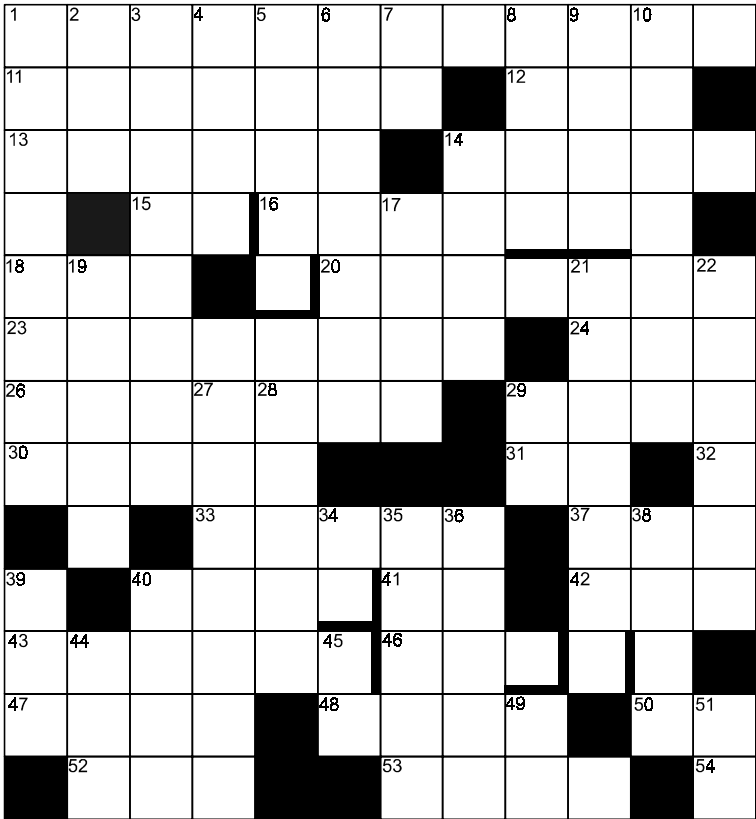

Väsby gamla Folkets Hus vid Kullavägen. Det invigdes av Hjalmar Branting 1909 och brändes ned av Brandkåren 1970.

Foto H. Sabel

Korsord 2/99

Lösningen skall insändas senast den 15 juli till Lennart Hedlund, Centralv. 6A,
194 34 Upplands Väsby

Vi delar ut bokpriser till de tre först öppnade rätta lösningarna

Namn & adress:

Vågräta

1. Har kommunen en mycket fin och uppskattad.
11. Uppskattad frukt.
12. Fågel.
13. Klaviatur på bl.a. orgel.
14. Blodbrist.
15. Groggtillbehör.
16. Plats i Väsby.
18. Stort åkeriföretag.
20. Gammal bygd i Uppland.
23. Äldre, välkänd villa i Väsby.
24. Tyvärr finns alltför många.
26. Tidigare Pethrus och Gullstedts område.
29. Ämnar.
30. Spelar på flanken.
31. Restaurangföretag.
32. Skydd.
33. Norsk författare.
37. Boll och idrottsförening.
40. Bilmärke.
41. United States.
42. Tidigare norsk kung.
43. Vill man ibland ha vissa ord.
46. Fick man tidigare slita.
47. Vikt.
48. Hälla ut.
50. Känd åsna.
52. Spelbolag.
53. Svenska fotbollsmästare.
54. Ibland tas sådana tag.

Lodräta

1. Om namnet konkurrerar vi med Linné.
2. Nedlagd varuhuskedja.
3. Församling.
4. Numera också herrplagg.
5. Plats på Listerlandet.
6. Gjorde männen förr.
7. Avis.
8. Snöre.
9. Halva har snart gått.
10. Fastemånad.
14. Finns mängden av olika slag.
17. Vill man inte pengar vara.
19. Utgång.
21. Gammal överlärare i Väsby.
22. Blomma.
25. Bestro med visst godis.
27. Politisk agitator av sämre sort.
28. Nymf.
29. Ofta uppmaning till barn.
34. Kungliga Biblioteket.
35. Fanns en linje på teatern.
36. Kwickhet.
38. Kemisk artikel.
39. Mått på stryk.
40. Krydda.
44. Förutspå.
45. Arsenik.
49. Dragare.
51. Finskt bolag.

ORDNINGSFÖRESKRIFTER FÖR HEMBYGDSGÅRDENS LADUGÅRD

Ladugården uthyres endast till slutna sällskap och till kursverksamhet, dock ej till ungdomsfester eller fester med dans.

Slutet sällskap är en begränsad krets av personer, som har någon form av gemensamt intresse eller tillhör samma gemensamma sammanslutning.

AVGIFTER: per kväll 500 kr

enskilda korta sammankomster 100 kr per timme

kurser med minst 5 kurssammankomster 50 kr per timme

För tillgång till pentry tillkommer en fast avgift på 50 kr

Boställsvärdinnor: Nora Lundberg, Hagvägen 11, tel 590 335 49

Anne Maxe, Kvarnvägen 18, tel 590 313 53

Upplands Väsby Hembygdsförening
Hagvägen 2 / Pukslagargatan
194 40 Upplands Väsby

Telefon 08-590 826 40 Hembygdsgården
Postgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 1998-1999

Telefon

Gösta Karlsson, ordförande	590 314 23
Gunilla Ahlberg, sekreterare	590 834 40
Lennart Hedlund, kassör	590 911 92
Inga Lisa Gustafsson, registrator	590 336 42
Ulf Gustafsson, vice ordf., boställsvärd	590 928 58
Åke Johansson, ledamot	590 307 14
Klas Lundqvist, ledamot	590 936 81
Bengt Hedlund, kommunvald ledamot	590 304 95

ERSÄTTARE

Lena Aspman, Monica Berglind, Birgitta Nevdal,
Vivi Wallin, Bertil Widlund, Bo Larsson och
kommunvald ersättare Björn Fagerlund.

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Ann Mari Karlsson, redaktionskommitté	590 314 23
Lennart Hedlund, styrelsens representant	590 911 92

REVISORER ORDINARIE

Björn Lundin
Harald Forslund

ERSÄTTARE

Kerstin Björkman
Arne Mattsson

BOSTÄLLSVÄRDINNOR

Nora Lundberg	590 335 49
Anne Maxe	590 313 53

Valberedning

Kerstin Hammarin, Hans Hed, Harald Torkelsson,
Kerstin Kéry ersättare.